

VARGA JÚLIA

történész, főlevéltáros

Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltár

varga.julia@leveltar.elte.hu

A BUDAI JEZSUITA AKADÉMIA HALLGATÓSÁGA (1713–1777)

A tanulmány a Budai Jezsuita Akadémia (1713–1777), a Pesti Piarista Bölcsészeti Liceum (1752–1784) és a rövid ideig fennálló Pesti Jogi Szakiskola (1756–1771) forrásait, történetét, hallgatóit, oktatási színvonalát és látogatottságát mutatja be. Ezek olyan eddig alig ismert, 1777 előtti, budai és pesti felsőoktatási intézmények, amelyek megalapozták a főváros területén a későbbi felsőoktatás felvirágzását.

Kulcsszavak: egyetemtörténet, jezsuita akadémia, piarista főiskola, jogi oktatás, Buda, Pest

STUDENTS OF THE BUDA JESUIT ACADEMY (1713–1777). The study presents the historical sources, history, students, educational level and attendance of the Buda Jesuit Academy (1713–1777), the Pest Piarist High School of Arts (1752–1784) and the short-lived Pest Law School (1756–1771). These are so far hardly known institutions of higher education in Buda and Pest before 1777, which laid the foundation for the subsequent flourishing of higher education in the capital.

Keywords: Jesuit, piarist, higher education institution, humanities training, legal education, Buda, Pest

A magyar fővárosban rendkívül későn kezdődött meg a rendszeres és folyamatos felsőoktatás. A középkorban Magyarországon több uralkodó alatt is történt kísérlet egyetem alapítására, de ezek – ellentétben Közép-Európa más országaival – mindig más-más városban történtek. Nagy Lajos Pécssett, Zsigmond király Óbudán, majd Mátyás király Pozsonyban alapított egyetemet, de mindegyik rövid életűnek bizonyult. Mátyás uralkodása végén fejlesztette a Buda várában működő Domonkos-rendi Studium Generálét, de ez az intézmény sem élhette túl a török támadást. A török hódoltság idején, a meg nem szállt országrészekben szintén több kísérlet történt egyetem alapítására, s ezek közül az 1635-ben Pázmány Péter által alapított Nagyszombati Jezsuita Egyetem lett a legsikeresebb, amely ettől kezdve folyamatosan működött és 1777-ben került át a mai fővárosba.

Beérkezett: 2022. 05. 15.

Közlésre elfogadva: 2022. 08. 15.

Copyright GERUNDIUM

Kevesen tudják azonban, hogy a Nagyszombati Egyetem Budára költözése előtt a 18. században is működött egy felsőfokon is oktató intézmény Budán, a Jezsuita Akadémia.

Újrakezdés a török kiűzése után

Magyarországon és Erdélyben a török hódoltság nehéz korszaka ellenére a térség többi országához hasonló fejlődési folyamatok indultak meg, de ezek sikeressége és tartóssága sokszor a külpolitikai helyzet alakulásától függött. A magyarországi felsőoktatás újjáteremtésére a reformáció után a három legjelentősebb felekezet a katolikus, a református és az evangélikus egyaránt kísérletet tett. A 16–17. századi magyarországi állapotok új, korszerű, teljes szervezetű egyetem vagy egyetemek alapítására nem adtak lehetőséget. Az új típusú iskolákban tehát – a hiányzó egyetemet pótlendő – olyan akadémiai jellegű osztályokra is szükség volt, ahol legalább a felsőfokú ismeretek leglényegesebb elemeit összefoglalták. Az adott társadalmi, politikai helyzethez való alkalmazkodásból és az említett igények kielégítése céljából jött létre Magyarországon az az igen tartósnak bizonyult iskolafajta, amelyet a szakirodalom kollégium típusú iskolának nevez. E főiskolai tagozatokkal is rendelkező iskolák elnevezése a reformátusok esetében kollégium, az evangélikusoknál a legtöbbször líceum, míg a katolikusoknál – főleg a jezsuita iskolák esetében – az akadémia volt. A protestánsok ilyen iskolái a hazai igények jelentős részét kielégítették, de akik tanulmányaikat legfelső fokon kívánták befejezni, az itteni akadémiai osztályok elvégzése után külföldi protestáns egyetemeken tanultak tovább.

A katolikus iskolák, akadémiaiak esetében a jezsuita rend 1599-ben összeállított oktatási szabályzatának, a Ratio Studiorumnak hatására a főiskolai, egyetemi képzést sokkal határozottabban választotta el a középfokú oktatástól. A jezsuita akadémiaiak lényegében két fakultásból álló, csonka egyetemek voltak, ahol a hároméves előkészítő jellegű filozófiai, bölcsészeti alapképzést a négyéves teológiai kurzus követte. Ezek az akadémiaiak tudományos fokozatot adhattak, és egyben előképzést arra, hogy más európai egyetemen a felsőfokú tanulmányokat folytatni lehessen. Ennek megfelelően a magyarországi katolikusok számára – ha nem is olyan mértékben, mint a protestánsok esetében – a külföldi egyetemjárás ugyancsak fontos maradt. A katolikus egyház is döntő eszközének tekintette az iskolaügyet, s a felekezetek között a 16–17. század fordulóján a szellemi, irodalmi és iskolai élet pezsdítő, izgalmas versengése kezdődött.

A jezsuita felsőfokú tanintézetek hallgatói létszáma Magyarországon (Ph+Th)

Tanintézet	Nagyszombat	Kassa	Buda	Győr	Kolozsvár	Összesen
1635–1650	992	–	–	–	–	992
1651–1675	1621	123	–	–	–	1744
1676–1700	1199	762	–	–	15	1976
1701–1725	1376	1201	42	9	196	2824

Tanintézet	Nagyszombat	Kassa	Buda	Győr	Kolozsvár	Összesen
1726–1750	2339	1649	2843	521	510	7862
1751–1773	1787	1870	2185	964	665	7424
Összesen	9314	5605	5100	1494	1386	22 822

A fenti táblázat egy több mint két évtizedes kutatás eredménye, és mint ilyen, teljesen új tudományos eredménynek tekinthető. Noha az egykori jezsuita egyetemek és akadémiák eredeti anyakönyvei, részben a rend feloszlása utáni változásokban, részben a Magyar Országos Levéltárban 1956-ban kitört tűzvészben elpusztultak – ott vezetett a nagyszombati, a kassai és a kolozsvári intézmények anyaga –, *így csak másodlagos forrásokból van lehetőségünk a hallgatók névsorát rekonstruálni. Ennek hosszú története szétfeszítene a jelen cikk kereteit, így csupán annyit jelzünk, hogy az elmúlt években számos hazai és külföldi közgyűjteményben gyűjtöttük ezeket a forrásokat, és azok összevetésével sikerült 80-90%-ban összeállítani az egyes intézmények diákságának adatait.*

Az intézmény létrejötte

Buda felszabadulása után, már 1687 végén megindult az oktatás a városban. A budavári Nagyboldogasszony-templom – ismertebb nevén a Mátyás-templom – mellett állt a 18. században a jezsuita rend épületkomplexuma, ami a templomtól északra lévő, ma a Hilton szállodaépület helyén álló rendházat, a templomtól délre fekvő, a téren ma már nem létező papnevelő intézetet és diákinternátust, valamint a templommal szemben felépült akadémiát és gimnáziumot foglalta magában. A rendház alapkövét még a 18. század utolsó éveiben tették le, a szeminárium 1702–1703-ban épült, míg az akadémia épülete 1747-ben.

Széchenyi György esztergomi érsek (1685–1695) a kereszténység számára visszahódított területen a jezsuitáknak szánta a vezető szellemi szerepet. Ezért 1687. március 19-én kelt oklevelében három dunántúli birtokát, a Fertő tó menti Nezsideret és Nyulast, valamint Kőszeg környéki uradalmát adományozta több mint 200 000 Ft értékben a budai jezsuitáknak, hogy azok jövedelméből rendházat, papnevelő intézetet, diákkonviktust és akadémiát tartsanak fenn. Így 1688-ban leteszik az új kollégium alapkövét, a tanítást pedig már az előző évben megkezdték.¹ A császár is teljes mértékben támogatta Széchenyi érsek terveit, jóváhagyta alapítványait és oklevélben erősítette meg a jezsuitákat a Nagyboldogasszony-templom és budai birtokai tulajdonjogában, valamint úgy a város, mint a budai külvárosok plébánosai nyilvánította őket.²

¹ MADZSAR IMRE, A budai jezsuita akadémia története. *Magyar Pedagógia*, 35, 1–12.

² KOLTAI ANDRÁS, *Jezsuita missziós központ Budán (1686–1773)*. In: MÁTÉFFY Balázs, FARBAKY Péter, RÓKA Enikő–FARBAKYNÉ DEKLAVA Lilla, *Mátyás templom – A budavári Nagyboldogasszony templom évszázadai (1246–2013)*, 152–158.

1698-ra már létrejött a teljes, hatosztályos nagygymnázium és a Rákóczi-szabadságharc lezárulása után, 1712 novemberében a rend megindította kétéves filozófiai tanfolyamát, azaz a felsőfokú képzést. Az új intézmény nem akart versenyezni a nagyszombati vagy a kassai jezsuita egyetemekkel, ezért nem is universitasnak, hanem akadémiának nevezték el, ami a rendi felsőoktatás egy alacsonyabb, de felsőfokú szintű fokát jelentette. Az intézmény az újonnan visszafoglalt magyar területeken szükséges, megfelelően képzett világi és egyházi értelmiséget akart kinevelni, amire az elpusztult országrészben nagy szükség volt. Szervezetileg ez azt jelentette, hogy a bölcsészeti karon a rend szabályzatában megszokott három év helyett csak két évig tartott az oktatás. Aki akart, az természetesen tovább tanulhatott a többi jezsuita egyetemen. 1715-ben megkezdődött a teológiai képzés is, de itt is alacsonyabb szinten.

A forrásokról

Mint korábban jeleztük, az akadémia eredeti anyakönyvei nem állnak rendelkezésünkre. A korai időszakból az esztergomi Prímási Levéltár Szemináriumi Levéltárában került elő egy hallgatói lista, ha nem is az összes, de a jezsuita konviktus diákjairól.³ A budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattárában viszont egy teljes névsor található, de csak 1730-tól.⁴ Az Esztergomi Főegyházmegye által 1762-től kiadott sematizmusokban megtalálható a Budai Akadémián tanuló kispapok névsora.⁵ Ebből nyilvánvaló, hogy az 1730 előtti és az 1773 utáni adataink hiányosak, de így is sokkal többet tudunk rekonstruálni, mint azt korábban feltételeztük.

Az akadémia a jezsuita rend feloszlata után még tovább működött, hiszen társadalmilag hasznos feladatot látott el. 1777-ben az uralkodó a Nagyszombati Egyetemet Budára, azon belül is a Budai Vár épületébe költöztette. Ezután természetesen már nem volt értelme az akadémiai tagozatot tovább működtetni, így az megszűnt, maga a gimnázium pedig mint királyi egyetemi katolikus gimnázium működött tovább.

A létszámok

Összesen 5100 hallgató adatait gyűjtöttük össze, de a forrásadottságokból következően 1730 előtt nem reálisak a számaink. Madzsar Imrének a budai kollégiumról írt tanul-

³ Esztergomi Szeminárium Levéltár. Acta nova diversa. locus 57. Convictores Budenses ex Fundatione ab anno 1713-(1762).

⁴ ELTE EK Kézirattár F 89. Catalogus studiosorum in archi-episcopali Societatis Jesu Academia Budensi 1730-1773. Lásd még: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fol. Lat. 3440 Historia Collegii Societatis Jesu Budae 1686–1736. és ELTE EK Kézirattár Ab 84. Historia Collegii Budensis 1737–1771.

⁵ Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi... Benne: Clerus Junior Budae in Seminario Szécsényiano.

mányából tudjuk, hogy 1715-ben, amikor megnyílt a teológiai tanfolyam, 20 teológus és 92 filozófus iratkozott be, vagyis a papnövendékeken kívül világi hallgatók is szép számmal jelentkeztek. 1721-ben a felsőfokon tanulók 154-en voltak. Az akadémián tanultak létszáma az 1750-es évtizedben érte el csúcspontját, de éppen e leglátogatottabb évek (1756/57, 1757/58, 1759/60, 1760/61)⁶ névsora hiányzik. Hiányzik még további öt év, az 1760-as évtized fele (1763/64–1767/68), tehát a meglévő öt évet nagyjából duplazzuk, ha az évtized hallgatói létszámát akarjuk megbecsülni, de tudjuk a kollégium háztörténetéből,⁷ hogy ebben az évtizedben csökkent a diákok létszáma.

Pusztán a létszámadatok alapján is megállapíthatjuk, hogy a 18. században a Budai Akadémia népesebb volt a kassai egyetemenél, és megelőlegezte az ország közepén egy fővárosi, vagyis központi felsőoktatási intézmény szerepét. A létszámadatok alapján jelentősebb intézményről van szó, mint eddig feltételeztük. Az alapítás utáni anyagi, építkezési és egészségügyi (pestis) nehézségek, háborús helyzet (Rákóczi-szabadságharc) támasztotta akadályok legyűrése után, az iskola beindulásával a hallgatók száma is egyre nőtt, az oktatás színvonala, a tanárok száma emelkedett, minőségük is egyre jobb lett. Magyarországon és Erdélyben a 18. században a felsőfokú iskolák jezsuita hálózatába a budai akadémia 60 évig tartó fennállásával szilárdan beleágyazódott.

Az először beiratkozók számának alakulása Budán évtizedenként

Időhatár	Új beiratkozók	%
1713–1720	23	0,45
1721–1730	301	5,90
1731–1740	1026	20,11
1741–1750	1565	30,68
1751–1760*	998	19,56
1761–1770**	868	17,02
pusztán a létszám 1771–1777	319	6,25
Összesen	5100	100

*hiányzanak az 1756/57, 1757/58, 1759/60 tanévek (Th)

**hiányzanak az 1763/64–1767/68 közötti tanévek

A diákok óriási többsége, 4883 fő bölcsészként kezdte tanulmányait, *közülük 4351 fő maradt csak bölcsész*, vagyis (a meglévő adatok alapján) a diákok 85%-a. Az alapító, Széchenyi György érsek szándéka a budai akadémiával is az volt, mint minden jezsuita felsőoktatási intézmény esetében, hogy a papképzés mellett elsősorban a világi állásokat betöltő ifjaknak legyen képzési lehetősége. Ennek megfelelően a legtöbb ifjú (mágná-

⁶ MADZSAR Imre, i. m., 1–12.

⁷ ELTE EK Kézirattár Ab 84. Historia Collegii Budensis 1737–1771.

sok, nemesek, polgárok és jobbágyok tehetséges fiai) a kétéves filozófiai tanfolyamot végezte el. *Ők nem is tanultak máshol tovább.*

A budai beiratkozók fakultásonkénti megoszlása, 1713–1777

Fakultás	Személyek	%
Teológusok, akik bölcsészetet is itt tanultak	329	6,45
Csak teológiát tanulók száma	420	8,23
Csak bölcsészek száma	4351	85,31
Tényleges személyek száma	5100	100

A teológiát végzett 749 hallgató 46%-a (343 fő) elvégzett legalább egy évet, 31%-uk (233 fő) két évet, 14%-uk (103 fő) három évet, míg csupán 2%-uk végezte el mind a négy évet. Ezek nem elsősök, másodikosok stb., hanem ennyi évet tanultak teológiát: pl. a két évet végzettek lehetnek harmad- és negyedévesek, olyanok, akik az első két évet Nagyszombatban végezték el. A lemorzsolódás is olyan, mint a többi – nem csak jezsuita – iskolában. A theologia moralis mellett első perctől tanítottak elméleti (canonum), vagyis négyéves teológiát is, de kevesen végezték ezt el.

A tanintézetben folyó oktatás színvonalának egyik jelzője, hogy hány oktatója volt. Az akadémiai tanárok száma 1738-ra elérte a 6-ot, ekkor Kassán 10, Nagyszombatban 13 tanár működött. Budán e tekintetben gyorsabb volt a fejlődés, a két tanfolyamon 1748-tól már 7, 1755-től 8 tanárt találunk, és végig tulajdonképpen ezzel a 8-as tanárlétszámmal számolhatunk. A rend felszámolásakor Kassán 11 tanár, míg Nagyszombatban 16 tanár működött.

A kétéves filozófiai tagozaton két tanár oktatott: egyik a logikát, másik a fizikát és metafizikát. A teológiai kurzuson is két tanárral kezdtek: ők morális teológiát oktattak (professor casuum). A jezsuiták nagy hangsúlyt fektettek a kétéves, rövidített teológiai képzésre, amelyen a kispapok a lelkipásztorkodáshoz szükséges legfontosabb gyakorlati ismereteket sajátították el.

A diákok számarányából következtethetünk, hogy a budai akadémia profilja nem a papképzés volt, hanem a világiak oktatása, amellelt, hogy mint minden jezsuita tanintézetben, itt is folyt papképzés. Széchenyi érsek alapítása szerint volt egy papképző szeminárium és egy konviktus, a világi ifjúság számára. Az akadémia azt célozta, hogy képzési lehetőséget biztosítson az ország középső részének ifjúsága számára, olyan ismeretekkel vértelve fel őket, amelyeket világi pályán is használhatnak. Erre szolgált a filozófiai tanfolyam tananyaga, amely az idők folyamán egyre bővült. A jezsuiták oktatási rendszerében láthatóan érvényesült a 18. században a felvilágosodás hívei által egyre inkább sürgetett reális ismeretek oktatása, amely miatt a korszerűbb oktatást képviselő piaristák a jezsuita rend versenytársává váltak. A jezsuiták ugyanis növelték a filozófiatanárok számát, mégpedig a matematika tanárával, amelyet 1748-tól tanítottak. Általában kétévenként váltották egymást a matematika tanárai, akik között meg-

említem Geiger Mátyás nevét, aki 1754-ben és 1755-ben, pályája kezdetén tanított a budai akadémián, mielőtt Kolozsvárra ment volna tanítani. Valamint a felosztás előtti utolsó évben, 1773-ban, lappföldi útja után, Sajnovics János töltötte be a matematikatanár posztját, miután előző évben a bécsi egyetemen volt a matematika tanára és a csillagvizsgáló helyettes igazgatója. 1755-től pedig még eggyel nőtt a filozófiai tanfolyam tanárainak száma 4-re, a hallgatók etikát és természetjogot tanultak, ami később morálfilozófiává alakult.

A teológia tanárai is hamar négyen lettek: a harmadik 1726-tól a kánonokat (professor canonum), a negyedik pedig 1735-től a hitvitázást (professor controversiarum) oktatta. Fazekas István szerint a budai akadémián csak morális kurzus működött, a legkiválóbb hallgatókat a filozófia elvégzése után Bécsbe, a Pazmaneumba küldték theologia speculativát, vagyis elméleti teológiát tanulni.⁸ Ez többségében helytálló. De mégis voltak olyan kispapok, akik Budán tanulták mind a három vagy négy év teológiát. Noha a forrásaink hiányosak, az ilyenek 15%-ot (119 fő) tesznek ki a teológusok között.

A teológia oktatását a 60-as években már nem a jezsuiták irányították, ugyanis az új esztergomi érsek, Barkóczy Ferenc – akit Mária Terézia a tanügy országos rendezésével bízott meg – a Széchenyi-szeminárium vezetését 1761 novemberében Szalay György pozsonyi kanonok igazgatása alatt világi papokra bízta. Barkóczy nem szerette a jezsuitákat, működésüket mindenütt korlátozni igyekezett, és mint Kosáry Domokos írja: „kíméletlen tetterővel vette el tőlük a papnevelő intézményeket, a nagyszombati Rubrorumot, Adalbertinumot, Marianumot és a bécsi Pazmaneumot is, de a felsőoktatás fölötti felügyeletet az állam helyett a vezetése alatt álló egyháznak akarta megszerezni”.⁹ Ettől függetlenül ekkor még nem történik változás a papképzésben. A változás 1766-ban következik be. Ekkor átnevezik a teológia tanárait: a két kazuisztikát oktató tanárt mostantól teológiai tanárnak nevezik, míg a harmadik, aki eddig a hitvitázást oktatta, most a Szentírás tanára lesz, a negyedik tanár elnevezése változatlan marad. Ettől fogva valószínűleg nem képeztek kétéves képzésben papot, hanem mindenki el kellett végezze a négyéves tanfolyamot. Már nem volt szükség a gyorsított papképzésre, hanem inkább a jól, megfelelően képzett papokra.

A hallgatói mobilitás

Akik továbbtanultak, papképzésben vettek részt, legtöbbször Nagyszombatban, Kassán vagy külföldön, a bécsi Pazmaneumban. Budán összesen jelenlegi ismereteink szerint 749 fő tanult teológiát, egy részük elvégezte a filozófiai tanfolyamot is, másik részük nem. Az iskola beágyazottságát jelzi, hogy sokan tanultak a budai akadémia előtt vagy

⁸ FAZEKAS ISTVÁN, *A bécsi Pázmáneum*. Budapest, 2002, 65.

⁹ KOSÁRY DOMOKOS, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, 1983. 407.

után az említett jezsuita intézményekben. Például Nagyszombatban összesen 405-en tanultak olyanok, akik a budai akadémián is; Nagyszombatból 106-an érkeztek, akik Budán folytatták teológiai tanulmányaikat. Ugyanakkor 272 fő ment tovább innen Nagyszombatba továbbtanulni vagy fokozatot szerezni. De 27 olyan hallgató is volt, aki Budán kezdte képzését, és nagyszombati tanulmányok után ide tért vissza tanulmányait befejezni. A kassai egyetemről 44 fő jött, és 37 fő tanult tovább ott. Olyan diákok is akadtak, akik mindhárom intézményben megfordultak. Az időszak végén továbbtanultak nem jezsuita intézményben is: 15-en a piaristák pesti bölcsészeti tanfolyamán és öten a Pesti Jogi Szakiskolában. Külföldön főként a bécsi Pazmaneum jött szóba, a 107 ott tanult budai hallgató között bölcész és teológus is van, és nagyobb részük – Nagyszombat kikerülésével – egyenesen oda ment. Ezek Budán általában kétéves theologia moralist végeztek, és Bécsben kiegészítették vagy újrakezdték elméleti teológiai tanulmányaikat. Azok, akik nem tanultak tovább más intézményben, képezték a nagy többséget. Ők azok, akik világi pályát futottak be, különböző állami (királyi) vagy megyei (önkormányzati) hivatalokban helyezkedtek el, s ők alkották az akadémia által kibocsátott világi értelmiségi, képzett réteget.

A budai diákok tanulmányai más hazai és külföldi felsőoktatási intézményekben, az eddig ismert adatok alapján

Helyezés	Intézmény	Buda SJ
1.	Nagyszombat	386
2.	Wien	107
3.	Kassa	66
4.	Róma	3
5.	Graz	1
6.	Pest Piarista Líceum	16
7.	Pest Jogi Szakiskola	4
	Összesen beiratkozás másutt	583

A hallgatók származási helye

A budai akadémia hallgatói közül csupán 19%-nak ismerjük a megyei származási helyét. Ez az arányszám kevés nagyobb következtetések levonására. A minta alapján az akadémia vonzáskörzete a táblázatban látható: legtöbben Nyitra megyéből és a helybeli Pest megyéből érkeztek. Nyitra és Pest megye után a legfejlettebb nyugati megyék következnek (Pozsony, Sopron, Vas), amik nem is szomszédjai Pest megyének. Aztán az északi megyék sorjázna (Trencsén, Hont, Bars, Liptó), amelyekkel azonos létszámú diákot küldött a szomszédos Heves megye.

A budai hallgatók megoszlása közigazgatási egységek szerint
20 főnél több beiratkozó esetében

Helyezés	Megye	Beiratkozók	% ismertből
1.	Nyitra	86	9,11
2.	Pest	86	9,11
3.	Pozsony	80	8,47
4.	Sopron	65	6,88
5.	Vas	54	5,72
6.	Trencsén	38	4,02
7.	Hont	36	3,81
8.	Heves	35	3,70
9.	Bars	35	3,70
10.	Liptó	31	3,28
11.	Győr	30	3,17
12.	Komárom	28	2,96
13.	Zólyom	28	2,96
14.	Szepes	23	2,43
15.	Esztergom	22	2,33
16.	Veszprém	21	2,22
17.	Nógrád	20	2,11
18.	Baranya	20	2,11
	Részösszeg	738	78,17
	Összes ismert belföldi	944	18,51 (100)
	Külföldi	51	1,00
	Nincs adat	4105	80,49
	Tényleges személyek	5100	100

A többi megye sorrendje látható a táblázatban: még néhány közeli nyugati, északi és szomszédos megye küldött 20 főnél több hallgatót, valamint Dunántúl két megyéje – Veszprém és Baranya. Az ország többi megyéjéből 20 főnél kevesebben jöttek. A kirajzolódó kép azt mutatja, hogy a budai jezsuita akadémia vonzáskörzete elsősorban a szomszédos és közeli megyékre terjedt ki, de jöttek hallgatók az ország egész területéről. 51 hallgató külföldről származott, ami azt mutatja, hogy az intézmény 5100 hallgatójának 1%-át, valószínűleg teológusokat, a jezsuiták valamely külföldi intézményükből (pl. Ausztriából) küldték át Budára, vagyis a budai akadémia, jezsuita tanintézményként benne volt a körforgásban, amíg a jezsuiták tartották kezükben a felsőoktatás legnagyobb részét.

A helységek szerinti megoszlás

Mivel összesen csak a hallgatók 15%-ánál ismerjük a származási helyeket, ezért ebből messzemenő következtetéseket nem lehet levonni. Ebből a mintából kiderül, hogy 62 fő volt budai vagy pesti lakos, vagyis az ismert származási helyű diákok 7%-a helyi lakos volt. Mint látható, a táblázatban Pest azonban csak a 8. helyen van, annyi diák érkezett innen az akadémiaira, mint Pozsonyból vagy Pécsről. Megelőzi Pestet Győr, Kőszeg, Sopron és Komárom is. A helység szerinti táblázat követi a megyék szerintit, a legalább 10 főt küldő városok a már említett megyék területén fekszenek, egyedül Szeged (11 fő) nem. De az egész ország területéről jöttek diákok (egy helységből kevesebb mint 10 fő) – egy kisebb településről általában egy diák.

A budai és pesti hallgatók megoszlása települések szerint
10-nél több beiratkozó esetében

	Település	Létszám	% ismertből
1.	Buda	44	4,42
2.	Győr	25	2,51
3.	Kőszeg	22	2,21
4.	Sopron	20	2,01
5.	Komárom	19	1,90
6.	Pozsony	18	1,81
7.	Pécs	18	1,81
8.	Pest	18	1,81
9.	Esztergom	18	1,81
10.	Gyöngyös	17	1,70
11.	Selmecebánya	13	1,30
12.	Trencsén	13	1,30
13.	Bécs	11	1,10
14.	Eger	11	1,10
15.	Nagyszombat	11	1,10
16.	Szeged	11	1,10
17.	Besztercebánya	10	1,00
18.	Pápa	10	1,00
	Adattal rendelkező	995	100

A külföldről érkező hallgatók származási helye
a korabeli tartományok szerint

	Tartomány (Land)	Buda
1.	Alsó Ausztria (Unter-Österreich)	15
2.	Morvaország (Mähren)	5
3.	Csehország (Böhmen)	4
4.	Dalmácia (Dalmatien)	6
5.	Krajna (Krain)	5
6.	Stájerország (Steiermark)	4
7.	Németország (Deutschland)	3
8.	Bajorország (Bayern)	2
9.	Bosznia (Bosnien)	2
10.	Oroszország (Russland)	1
11.	Osztrák Németalföld	1
12.	Szilézia (Österreich-Schlesien)	1
13.	Szerbia (Serbien)	1
14.	Salzburg (Salzburg)	1
	Összes	51

*A táblázatból az látszik,
hogy 10 fő kivételével csak a Habsburg Birodalomból érkeztek Budára diákok.*

A diákság társadalmi összetétele

A budai akadémián is hasonló a hallgatók társadalmi helyzete, mint más jezsuita tanintézetben. A hallgatók 15%-ának ismerjük a társadalmi állását, ebből az arányból csak kevéssé lehet következtetni az egészre vonatkozóan. A hallgatók több mint felét a nemesi származásúak (56%) adják. A bárói és grófi származású hallgatók 3%-át képezték az összesnek. További 17%-ot tesznek ki a praenobilis/perillusttris elnevezésűek, akiket szintén a főnemesekhez számítunk. A polgári származásúak a negyedét, 17%-át teszik ki a hallgatóságnak, míg az átmeneti helyzetű, városlakó nem nemesek, a *liber-tinusok* majdnem 4%-ot tesznek ki. Végül a nem nemesi származású diákok 2%-nyian vannak.

Társadalmi csoportok a budai tanintézetben

Társadalmi réteg	Buda SJ	% ismertből
főnemesek	154	20,61
nemesek	421	56,43
polgárok	129	17,29
nem nemesek	15	2,01
Adattal rendelkezők	746	100
Nincs adat	4354	85,59
Tényleges személyek	5100	100

A budai hallgatók társadalmi megoszlása a beírt adatok alapján

Társadalmi réteg	Buda SJ	% ismertből
nobilis, nob/civ, nob/libert, nob/ignob	417	55,89
praenobilis, perillust, illust	130	17,42
civis, civis/ignob, civis/libert, civis/pleb	129	17,29
libertinus, libert/ignob, libert/pleb	27	3,62
liber baro	15	2,01
ignobilis, ignob/pleb	9	1,20
comes	9	1,20
plebeius	6	0,80
spectabilis	3	0,40
eques	1	0,13
Adattal rendelkező	746	100
Nincs adat	4354	85,37
Összes tényleges személy	5100	100

A fenti táblázat alapján néhány jellegzetes következtetés levonható. A főnemesi és legelőkelőbb családok szívesebben küldték – főleg a 18. század első két harmadában – gyermekeiket a jezsuitákhoz tanulni. Budán a részarányuk a hazai átlaghoz képest is magas (20%). A nemesi rétegből származók a diákok 57%-át teheték ki. A polgárság aránya Budán 17%, ami elég alacsony. Itt nyilván a városi lakosság összetétele is szerepet játszik. Buda országos igazgatási központ, sok nemesi származású tisztviselővel. Hasonló mondható el a nem nemesek számáról. Budán ez alig 2%. A jezsuiták is felvettek nem nemes diákokat, de inkább azokat, akik papi pályára készültek.

Az etnikai tagolódás a budai intézetben

A nemzetiségi megoszlás a budai tanintézetben a beírt adatok alapján

Beírt nemzetiség	Buda SJ	% ismertből
hungarus, ungarus	774	86,28
croata, croata dalmata	28	3,12
dalmata	19	2,11
germanus, germanus/hungarus	12	1,33
austriacus, austriacus/svevus	10	1,11
pannonus	6	
moravus	6	
ruthenus	6	
slavus, slavus/hungarus	5	
rascianus, serbus, rascianus/graecus	5	
bohemus	4	
carniolus	4	
illyrus, dalmata	3	
transylvanus	3	
siculus	3	
bavarus, bojus	2	
valachus	1	
valacho/bolgarus, bulgarus	1	
italus	1	
belga	1	
liburnus	1	
silesita	1	
styrus	1	
Összes ismert adat	897	100
Nincs adat	4203	82,41
Tényleges beiratkozók	5100	100

A beírt adatok alapján a budai hallgatók nemzetiségi összetételét alig ismerjük (18%). Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a hallgatók közül a legtöbben *hungarus*-nak vallották magukat. A *hungarus* azonban gyűjtőfogalom, és magában foglalja a más nemzetiségűeket (németek, horvátok és szerbek) is. A valódi nemzetiségi megoszlásra ezekből az adatokból nem tudunk következtetni.

Nagyobb eredményt remélhetünk, ha a hallgató származási helye és egyéb másodlagos adata alapján próbáljuk meghatározni az illető nemzetiségét. Tisztában vagyunk az- zal, hogy ezzel nagyon óvatosan kell bánni, a hallgató minden adatának egy irányba kell mutatnia ahhoz, hogy biztosan feltételezhető legyen a nemzetisége, de ha már egy adat bizonytalan, nem határozhatjuk azt meg. Például ha az illetőnek német neve van, németnek vallja magát és német lakosságú helyiségből jön, akkor valószínű, hogy német.

A budai tanintézet hallgatóságának valószínűsíthető nemzetiségi összetétele

Valószínűsíthető nemzetiség	Buda SJ	% ismertből
magyar	1817	44,75
német	1030	25,37
szláv	819	20,17
horvát	339	8,35
szerb	10	
olasz	15	
morva	7	
ruszin	7	
cseh	4	
román	4	
szlovén	5	
bolgár	1	
francia	1	
belga	1	
Összes ismert	4060	100
Nincs adat	1040	20,39
Összes beiratkozó	5100	100

A Budai Akadémia hallgatóinak 45%-a magyar, 25%-a német, 20%-a szláv (szlovák) és 8% horvát. Mivel tudjuk, hogy Buda város lakosságának nagy része ekkor német, ez teljesen releváns adat. A viszonylag sok szláv hallgató valódi nemzetiségét nehéz megítélni. Jelentős részük mai értelemben szlovák, de lehetnek olyan csehek és morvák, akiknél ezt a forrásban nem tüntették fel. Horvátok tudjuk, hogy Budán is laktak, így számarányuk nem meglepő.

Nyugodtan leszögezhetjük tehát, hogy a mai főváros 18. századi területén a nagy hagyományokkal rendelkező budai tanintézet megalapozta a későbbi felsőoktatás felvirágzását. Az 1777-ben végre az ország fővárosába költöző egyetem – amely szükségte- lenné tette az akadémia működését – előtt mintegy 70 évvel korábbra tette, megelöle- gezte a főváros felsőoktatási szempontból is központi szerepét.